ברטנורא על מסכת הוריות

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **הורו בית דין לעבור.** שאמרו לעם מותרים אתם לעשות דבר שחייבים על זדונו כרת:

והלך היחיד ועשה. מתניתין ר׳ יהודה היא דאמר יחיד שעשה בהוראת ב״ד פטור. ואינה הלכה. אלא כרבנן דאמרי יחיד שעשה בהוראת בית דין חייב. ואינו פטור עד שיהו העושים על פי בית דין רוב יושבי ארץ ישראל או רוב השבטים, ואז בית דין מביאין פר העלם דבר של צבור, והעושים על פיהם פטורים:

שוגג על פיהם. לאפוקי היכא שלא תלה בהוראת בית דין, כגון שהורו בית דין שחלב מותר, ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו, שזה חייב, שהרי לא על פי בית דין אכל:

בין שלא עשו. בית דין עצמן מעשה על פי הוראתם, הוא פטור והן חייבין, שבית דין אין מביאין קרבן אלא על שגגת הוראה, שהמעשה תלוי בקהל וההוראה בבית דין:

הרי זה חייב מפני שלא תלה בבית דין. ואע״ג דמזיד הוא זה, שהרי ידע שטעו ואעפ״כ עשה כדבריהם, ומזיד לאו בר קרבן הוא, הא אמרינן בגמרא שהוא שוגג, שחשב שמצוה לעשות על פי בית דין ואפילו ידע בהן שטעו:

זה הכלל. לאתויי מבעט בהוראה, שאין דרכו לעשות על פי הוראתם, ועשה כהוראת בית דין לא מפני שסמך על הוראתם אלא מפני שנדמה לו בדעתו שזה מותר, הרי זה חייב:

ב **ר׳ שמעון פוטר.** כיון שפשטה הוראתם ברוב צבור:

ור׳ אליעזר אומר ספק. הואיל והיה לו לשאול בכל עת על דברים שנתחדשו בבית דין ולא שאל, הרי זה כמי שנסתפק לו אם חטא אם לא חטא, ומביא אשם תלוי. והלכה כר׳ אליעזר:

איזהו ספק. כלומר במה אומר ר״א שהוא נדון כמי שנסתפק לו אם חטא אם לא חטא וחייב אשם תלוי:

ביושב בביתו. כשהוא יושב בביתו במדינה שהורו בה בית דין, שהיה אפשר שישמע שחזרו בהם בית דין מהוראתם:

אבל הלך לו למדינת הים. ולאו דוקא הלך, אלא החזיק בדרך ללכת אע״פ שעדיין לא הלך, סבירא ליה לר׳ עקיבא שמפני טרדתו לצאת לדרך אינו שואל אם חזרו בהן בית דין, ופטור מאשם תלוי. ובן עזאי סבר, הואיל ועדיין לא הלך היה לו לשאול. ובהכי מוקי לה פלוגתייהו בגמרא. והלכה כר״ע:

ג **לעקור את כל הגוף.** כל עיקרה של מצוה, כדמפרש ואזיל:

הרי אלו פטורים. דכתיב (ויקרא ד׳) ונעלם דבר, קרי ביה ונעלם מדבר, מקצת הדבר ולא כולו:

אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור. בגמרא פריך דהא שומרת יום כנגד יום בתורה כתיב (שם ט״ו) וספרה לה, מלמד שסופרת אחד כנגד אחד, וכל מידי דכתיב בתורה אין בית דין מביאין עליו קרבן. ומפרש בגמרא כגון דאמרי זבה לא הוי אלא ביממא, כלומר, כשרואה דם ביום ולא כשרואה בלילה, דכתיב (שם) כל ימי זובה:

המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים פטור. דאמרי הכנסה והוצאה אסורה דכתיב (שמות ט״ז:כ״ט) אל יצא איש ממקומו, זריקה והושטה מותרת:

המשתחוה פטור. דאמרי השתחואה דאית בה פשוט ידים ורגלים אסורה דכתיב (שם ל״ד) לא תשתחוה לאל אחר, ושאין בה פשוט ידים ורגלים מותרת. וכללא דמילתא, אין בית דין חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו. אבל הורו בדבר שהצדוקין מודין בו, פטורין מקרבן צבור, והרבים העושים על פיהם כל אחד חייב להביא קרבן על שגגתו. מאי טעמא, דזיל קרי בי רב הוא:

ד **וידע אחד מהן שטעו וכו׳** דאמר קרא (ויקרא ד׳:י״ג) ואם כל עדת ישראל ישגו, עד שיהיו כולם מסכימים בשגגה:

מופלא של בית דין. הגדול שבהן, ראש הישיבה:

זקן שלא ראה בנים. אינו ראוי לדון דיני נפשות, שסתמו שהוא אכזרי ולא ירחם:

ונאמר להלן עדה. ושפטו העדה:

מה עדה האמורה להלן וכו׳ שנאמר בסנהדרין (במדבר י״א:ט״ז) והתיצבו שם עמך, בדומין לך, מיוחסין כמותך. פרט לגר ולנתין ולממזר שאינן ראויין לימנות בסנהדרין:

מזידין. שידעו בית דין שהדבר אסור, פטורים מקרבן צבור, דמזיד לאו בר קרבן הוא. והעושים שוגג, מביאים כשבה או שעירה חטאת יחיד:

שוגגים ועשו מזידין אלו ואלו פטורים. בית דין פטורים שהרי לא עשו הקהל מפי הוראתם ולא תלו מעשיהם בבית דין, שהרי ידעו שבית דין טעו. וכל העושים פטורים, שהרי מזידים הן ומזיד לאו בר קרבן הוא:

ה **מביאין פר.** האמור בויקרא והקריבו הקהל פר:

ובעבודה זרה מביאים פר ושעיר. ואם הורו להתיר באיסור עבודה זרה, מביאין פר ושעיר האמור בפרשת שלח לך, וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה, מצוה שהיא שקולה כנגד כל המצות, הוי אומר זו עבודה זרה, וכתיב התם (שם ט״ו) והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה וגו׳ ושעיר עזים אחד לחטאת. ור׳ מאיר סבר, האי והקריבו הקהל פר האמור בויקרא בשגגת שאר עבירות, וכן ועשו כל העדה פר ושעיר האמור בשלח לך בשגגת עבודה זרה, הקהל שהורה בלבד הן המביאים אותם, והן בית דין הגדול:

שנים עשר שבטים מביאין. דסבר ר׳ יהודה כל שבט ושבט אקרי קהל, שנאמר (דברי הימים ב כ׳) ויעמוד יהושפט בקהל יהודה:

שלשה עשר פרים. דסבר ר׳ שמעון שאין בית דין ששגגו בהוראה מתכפרים בפרים ושעירים של השבטים, אלא חייבים להביא פר ושעיר לעצמם:

שבעה שבטים. שהם רוב מנין של שבטים, אע״פ שהן מיעוט ישראל. או רוב מנין ישראל ואע״פ שיהיו ממיעוט מנין השבטים, ואפילו עשה שבט אחד והוא רוב ישראל. מביאין כל שאר השבטים שלא חטאו על ידי אלו החוטאים:

שמונה פרים. דסבר ר׳ שמעון שאין אותן שלא חטאו מביאים על ידי החוטאים. והלכה כר׳ יהודה:

ועשה אותו שבט. לעצמו, ואין כאן רוב מנין ישראל ולא רוב השבטים:

וחכמים אומרים אין חייבים וכו׳ והלכה כחכמים:

פרק ב

א **הורה כהן משיח.** כהן גדול המשוח בשמן המשחה הורה היתר לעצמו ועשה מעשה בעצמו בדבר שחייבים על זדונו כרת:

ב **מתכפר לו בפני עצמו.** חייב להביא פר בפני עצמו:

הורה עם הצבור. שהיה הוא אחד מן הסנהדרין ששגגו בהוראה:

מתכפר לו עם הצבור. בפר העלם דבר של צבור, ואינו צריך קרבן אחר. דסלקא דעתך אמינא כי היכי דביוה״כ אין מתכפר עם הצבור, דהא כתיב (ויקרא ט״ז:י״א) ושחט את פר החטאת אשר לו, הכא נמי יהיה צריך קרבן בפני עצמו, קמשמע לן דלא. ונפקא לן מקרא דכתיב (שם ד׳) על חטאתו אשר חטא, בחטא המיוחד לו מביא קרבן בפני עצמו, ובחטא שאינו מיוחד לו אינו מביא קרבן בפני עצמו:

שאין בית דין חייבים. כלומר, דין הוא שהמשיח מתכפר עם הצבור, שהרי אין בית דין חייבין וכו׳ וכן המשיח, אלמא הושוה המשיח לבית דין בכל ענייניו, א״כ כשהורה עם הצבור דין הוא שיהיה שוה לצבור ויתכפר עם הצבור:

ולא בעבודה זרה עד שיורו לבטל מקצת. לפי שנאמר בשאר מצות (ויקרא ד׳:י״ג) ונעלם דבר מעיני הקהל, ונאמר בעבודה זרה (במדבר ט״ו:כ״ד) והיה אם מעיני העדה וגו׳, מה בשאר מצות ונעלם דבר ולא כל הגוף, אף בעבודה זרה דבר ולא כל הגוף:

ג **אין חייבין אלא על העלם דבר.** בית דין שהורו לצבור על אחת מכל המצות, אין חייבין להביא פר העלם דבר של צבור אלא על העלם דבר ששגגו בהוראה ונעלם מהן הדין:

עם שגגת מעשה. ושגגו רוב הצבור ועשו מעשה על פיהם. דכתיב ישגו ונעלם דבר, שגגת מעשה ונעלם דבר:

וכן המשיח. וכן כהן גדול המשוח בשמן המשחה אינו חייב קרבן עד שיעלם ממנו הדין ויעשה הוא עצמו מעשה בשוגג על פי הוראה שחשב, דכתיב (ויקרא ד׳:ג׳) לאשמת העם, מלמד שהמשיח כעם:

ובעבודה זרה אין חייבין. (ובעבודה זרה) שבית דין ששגגו בהוראה בעבודה זרה חייבין פר ושעיר:

אין חייבין אלא על העלם יבר עם שגגת מעשה. כשאר כל המצות. דילפינן עבודה זרה משאר מצות מגזירה שוה דמעיני מעיני, כדכתבינן לעיל:

אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת ועל שגגתו חטאת. שכל הכריתות שבתורה הן ל״ו, ועל כולן חייבין על שגגתן חטאת, חוץ מחמשה שבהן שאין חייבין על שגגתן חטאת, והן מילה וקרבן פסח, לפי שהן מצות עשה, אע״פ שיש על זדונן כרת אין חייבין על שגגתן חטאת, דבחטאת כתיב (ויקרא ד׳:י״ג) אחת מכל מצות ה׳ אשר לא תעשינה. ומגדף, מפני שאין בו מעשה, והכתוב אומר בחטאת, לעושה בשגגה, יצא מגדף שאין בו מעשה. וטומאת

מקדש וקדשיו אין חייבין על שגגתן אלא קרבן עולה ויורד האמור בויקרא. וכל הנך אין בית דין מביאין חטאת על שגגתן, ולא המשיח. נמצאו כל המצות שבית דין וכהן המשיח מביאין עליהן קרבן, שלשים ואחת מצות שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת קבועה:

ד **אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש.** בית דין שהורו וטעו בטומאת מקדש וקדשיו, אין מחוייבין להביא קרבן צבור:

על עשה שבמקדש. כגון שנטמא במקדש, שמצוה לו לצאת בקצרה, ואם שהה ויצא בארוכה חייב כרת. ובית דין שהורו לו לצאת בארוכה אין חייבין קרבן, לפי שאין על שגגה זו קרבן חטאת, כלומר יחיד שטעה ושגג בזו ויצא בארוכה אינו חייב חטאת קבועה אלא קרבן עולה ויורד:

ולא תעשה שבמקדש. שלא יכנס למקדש בטומאה:

ואין מביאין אשם תלוי וכו׳ שכל דבר שחייבין על שגגתו חטאת קבועה, מביאין על לא הודע שלו אשם תלוי. וטומאת מקדש הואיל ואין חייבין על שגגתו חטאת [קבועה] אין מביאין על לא הודע שלו אשם תלוי:

על עשה שבנדה. היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי עתה בשעת תשמיש, מצוה עליו לפרוש, ולא יפרוש מיד שהיציאה הנאה היא לו כביאתו, אלא נועץ צפרניו בקרקע וממתין עד שימות האבר ופורש בלא קושי. וזהו עשה שבנדה. ואם שגגו בית דין בהוראה זו והורו שיפרוש מיד, חייבין פר העלם דבר, לפי שהיחיד חייב על שגגתו חטאת:

ה **אין חייבין על שמיעת הקול.** שהשביעו. חברו אם יודע לו עדות ולא העיד לו, כדכתיב (ויקרא ה׳:א׳)] ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה. והוא עד וגו׳:

ועל ביטוי שפתים. שבועה שלא אוכל ואכל, או שאוכל ולא אכל. וכן אכלתי ולא אכל, לא אכלתי ואכל:

ועל טומאת מקדש וקדשיו. הנכנס למקדש בטומאה, או שאכל קודש [בטומאה]. אם שגגו בהוראה באחת מכל אלו, אין חייבין קרבן לא בית דין ולא המשיח, לפי שאין היחידים חייבין על שגגתן חטאת קבועה:

והנשיא כיוצא בהם. מלך ששגג באחד מכל אלו אינו מביא שעיר ופטור משום קרבן, דבכל הנך כתיב ואם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו, מי שבאים לידי עניות, יצא מלך וכהן גדול שאינן באין לידי עניות:

ר׳ עקיבא אומר הנשיא חייב. דבנשיא כתיב (שם ד׳) וכפר עליו הכהן מחטאתו, ובקרבן עולה ויורד האמור בשמיעת קול, ובבטוי שפתים, ובטומאת מקדש, כתיב (שם ה׳) וכפר עליו הכהן מחטאתו, ללמדך שהנשיא חייב בהן. והאי דכהן משיח פטור מקרבן האמור בשמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש, לדברי רבי עקיבא הוא משום דכתיב (שם ו׳) זה קרבן אהרן ובניו וגו׳ עשירית האיפה, זה, מיעוט הוא, לומר עשירית האיפה של מנחת חביתין בא חובה לכהן המשיח, ואין עשירית איפה אחר בא לו חובה, למעוטי עשירית האיפה האמור בשמיעת קול וכו׳ שאין הכהן המשיח מביא אותו. וכיון שמיעטו הכתוב מעשירית האיפה, נתמעט נמי משתי תורים ומכל קרבן האמור בענין. דכתיב בסוף אותה פרשה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה, המתכפר באחת מאלה מתכפר בכולן, ושאין מתכפר באחת מאלה אין מתכפר בכולן. ואין הלכה כרבי עקיבא ולא כרבי יוסי, אלא כהן משיח ונשיא חייבין קרבן עולה ויורד על שמיעת קול ועל בטוי שפתים ועל טומאת מקדש, כדמוכח לקמן במתניתין. והא דתנינן אין חייבין על שמיעת הקול וכו׳ דמשמע לא בית דין ולא כהן משיח, היינו אינו חייב פר הבא על שאר מצות, אבל חייב קרבן עולה ויורד:

ו **ובעבודה זרה היחיד והנשיא והמשיח מביאין שעירה.** בפרשת שלח לך בקרבן עבודה זרה כתיב ואם נפש אחת תחטא בשגגה וגו׳ והקריבה עז, וכתיב בתריה תורה אחת יהיה לכם, השוה את כולן לקרבן זה:

ז **אשם תלוי.** עבירות שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת קבועה, חייבין על לא הודע שלהן אשם תלוי, כגון כשני זיתים אחד של חלב ואחד של שומן ואכל אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל:

והמשיח ובית דין פטורין. דכתיב בקרבן צבור (ויקרא ד׳) ונודעה החטאת והקריבו, אין חייבין קרבן אלא על הודע. ומשיח כבית דין:

אשם ודאי. חמשה אשמות הן שבאין על הודאי, אשם מעילות, אשם גזילות, אשם נזיר, אשם מצורע, אשם שפחה חרופה:

היחיד והנשיא והמשיח חייבין. שכל אלו מעשה יחיד הם, לא שנא הדיוט ולא שנא משיח ונשיא:

ובית דין פטורים. שאין להוראת בית דין עסק בהם. ואין אשם בא על הוראת בית דין:

אלא שאין כהן גדול חייב על טומאת מקדש וקדשיו דברי רבי שמעון. טעמא דרבי שמעון, דכתיב בטומאת מקדש (במדבר י״ט:כ׳) ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל, מי שחטאו שוה לקהל, יצא כהן גדול שאין חטאו שוה לקהל. שהקהל כל מי שנכנס מהן למקדש שוגג, או עבר עבירה בשוגג, חייב על שגגת מעשה בלבד, וכהן משיח אינו חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה, כדמוכח לעיל בפרקין. ואין הלכה כרבי

שמעון, אלא כהן גדול מביא קרבן עולה ויורד אף על טומאת מקדש וקדשיו:

רבי אליעזר אומר הנשיא מביא שעיר. על טומאת מקדש וקדשיו. לפי שחייבין על זדונו כרת. כדרך שהוא מביא שעיר על שאר מצות שחייבין על זדונן כרת. ואין הלכה כרבי אליעזר, דכיון דאין חייבין על שגגת מקדש וקדשיו חטאת קבועה, אין הנשיא מביא אלא כדרך שהיחיד מביא:

פרק ג

א **כהן משיח שחטא ואח״כ עבר ממשיחותו.** ולא הספיק להביא קרבנו עד שעבר מכהונתו:

כהן משיח מביא פר. ואפילו עבר לאחר שהעבירוהו ממשיחותו, אמרינן לקמן במתניתין דמביא פר. ולא נקט ליה אלא משום דאיצטריך למתני דנשיא מביא שעיר כשחטא קודם שהעבירוהו, תני נמי בכהן משיח מביא פר:

ונשיא מביא שעיר. דכתיב (ויקרא ד׳:ג׳) על חטאתו אשר חטא, מלמד שמביא חטאת כמו שהיה חייב בשעה שחטא:

ב **כהן משיח שעבר ממשיחותו וכו׳** אע״פ שאינו עובד, בקדושתו הוא עומד. שאין בין כהן העובד לכהן שעבר, אלא עבודה ופר יום הכפורים ועשירית האיפה שמקריב בכל יום, כדלקמן. אבל נשיא כיון שהעבירוהו הרי הוא כהדיוט:

ג **הרי אלו כהדיוט.** שנאמר בנשיא (שם) אשר נשיא יחטא, שחטא כשהוא נשיא. וכן בכהן המשיח נאמר (שם) ואם הכהן המשיח יחטא, שחטא כשהוא משיח:

ד **המרובה בבגדים.** לאחר שנגנזה צלוחית של שמן המשחה היה כ״ג נכנס לכהונה גדולה בלבישת שמונה בגדים, כדכתיב (שם כ״א) ומלא את ידו ללבוש את הבגדים:

אלא פר הבא על כל המצות. שאין מרובה בבגדים מביא פר על שגגתו, דכהן המשיח כתיב:

בעבודת יוה״כ. שאין עבודת אותו היום בשרה אלא בכ״ג בלבד, וכהן המשמש וכהן שעבר שוין בה:

ולא פורעין ולא פורמין. כדכתיב בכהן גדול (שם) את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום:

ומחזירין את הרוצח. אם מת אחד מהם, חוזר הרוצח מעיר מקלטו, כדכתיב (במדבר ל״ה:כ״ה) עד מות הכהן הגדול:

ה **כ״ג פורם מלמטה.** אם מת לו מת שחייב לקרוע עליו, קורע מלמטה בכנף בגדו הסמוך לרגליו. והאי דכתיב ובגדיו לא יפרום, שאינו פורם כשאר כל אדם:

מלמעלה. כנגד החזה סמוך לכתף, כשאר העם:

אונן. מי שמת לו אחד משבעה קרובים שחייב להתאבל עליו, יום המיתה כולו בין נקבר המת בין לא נקבר, הוא אונן דאורייתא, ומיום המיתה ואילך כל זמן שלא נקבר המת הוא אונן דרבנן, ויום הקבורה הוא אונן דרבנן כל אותו היום אפילו לאחר קבורה, ומשנקבר המת ביום ראשון של מיתה כל הלילה שלאחריו הוא אונן דרבנן:

כ״ג מקריב אונן ולא אוכל. מן הקדשים. שכן מצינו באהרן ביום שמתו נדב ואביהוא אמר ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה׳, על האכילה היה מקפיד לא על ההקרבה. ודוקא אהרן שהוא כ״ג, אבל בניו שהיו כהנים הדיוטים היו אסורים אותו היום בין להקריב בין לאבול:

ו **התדיר מחבירו הוא קודם.** דאמר קרא (במדבר כ״ח:כ״ג) מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד. מכדי כתיב עולת הבוקר, אשר לעולת התמיד למה לי, אלא אמר רחמנא האי משום דתדיר, קדים ברישא:

וכל המקודש מחבירו וכו׳ דהכי אשכחן בכהן, דכתיב ביה וקדשתו, ואמרינן לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון:

פר משיח קודם. הואיל ומשיח מכפר ועדה מתכפרת, בדין הוא שיקדים מכפר למתכפר. וכן הוא אומר (ויקרא ט״ז:י״ז) וכפר בעדו ובעד ביתו, ואח״כ ובעד כל קהל ישראל:

ז **האיש קודם לאשה.** שהוא מקודש ממנה, שהאיש חייב בכל המצות והאשה אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא:

והאשה קודמת לאיש בכסות. שבושתה מרובה מבושתו של איש:

לקלקלה. לביאה. ולמשכב זכור:

האיש קודם. שזו דרכה בכך וזה אין דרכו בכך:

ח **לוי קודם לישראל.** דכתיב (דברים י׳:ח׳) בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי מתוך בני ישראל:

ישראל קודם לממזר. האי מיוחס והאי לאו מיוחס:

ממזר קודם לנתין. זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה:

נתין קודם לגר. זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה:

גר קודם לעבד. זה לא היה בכלל ארור וזה היה בכלל ארור:

ממזר ת״ח קודם לכ״ג עם הארץ. דכתיב (משלי ג׳:ט״ו) יקרה היא מפנינים, יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים: